

שיעור 4

מנהיגות ודיבור:

איך ליצור דיבור משמעותי עם הקהילה?

מטרות השיעור:

לעמוד על חשיבותם של הדיבור והדיאלוג ככלים לשינוי חברתי.
לבחון קשיים שעלולים לחסום דיבור ודיאלוג, וכיצד ניתן להתגבר עליהם.

המסורת היהודית מעניקה מעמד מיוחד לדיבור. בריאת העולם לא נעשתה בעמל ובידיעה אלא באמירה. דיבור ודיאלוג משמשים כוח מניע ליצירה ולתיקון. תאוריות לשינוי חברתי רואות בדיבור כלי מרכזי לעיצוב התודעה ולהנעה לפעולה.

לצד ההכרה בתפקיד המפתח שממלא הדיבור בשינוי חברתי, אנו נתקלים בקשיים ביצירת דיאלוג. הניסיונות להידברות נענים לא אחת בהתנגדות או באדישות. ההתמודדות עם קשיים אלו מעלה דילמות לגבי השימוש בדיבור ככלי לשינוי חברתי: מתי יש להשתמש בדיבור כאמצעי להנחלת מסרים של שינוי, ומתי אנו נדרשים "לשים בצד" את הרעיונות והחזון ולהקשיב.

מטרת השיעור היא לבחון מהם הקשיים שעשויים לחסום את הדיבור, ודרכי התמודדות עמם.

מבנה השיעור:

30 דקות

40 דקות

45 דקות

5 דקות

פתיחה: משחק תפקידים

לימוד בחברותא: "לא איש דברים אנכי"

אסיף

סיכום

פתיחה: משחק תפקידים

אחד המאפיינים הבולטים של מנהיגות הוא יכולת השפעה והנעה לפעולה. בהקשר זה, נודעת חשיבות רבה ליכולת להציג חזון ולדבר עם הקהילה. במפגשים הקודמים דנו בשאלה מה בוער לי, איך אני מגבש חזון ודרכי פעולה לאור מצוקות ועולות שנחשפתי אליהם. המפגש היום יוקדש לשאלה איך אני מתרגם את החזון האישי לדיבור עם הקהילה.

נפתח את המפגש בהדמיה. אני מבקשת ממתנדבת או ממתנדב להציג את החזון האישי בפני הקבוצה. אחרי ההדמיה נבצע יחד משוב על הצגת החזון.

- הוראות להדמיה (משך ההדמיה כ- 15 דקות סה"כ): מבקשים מאחד המשתתפים לצאת ל- 5 דקות ולהכין הצגה של החזון האישי שלו על בסיס מה שגיבש במפגש על הבירה הדולקת. כאשר המתנדב יוצא מתבקשים מספר מתנדבים נוספים למשחק תפקידים כקהל. מדריכים את המתנדבים בקהל לשחק אנשים שמוטרדים מבעיות אישיות. משתתף אחד רעב מאוד, שני עייף מאוד, שלישי מיואש. על השחקנים להתרכז בבעיות האישיות שלהם ולהעלות אותן במסגרת הצגת החזון. לא מיידעים את מי שמציג את החזון בפני הקבוצה על השחקנים הנוספים. מטרת ההדמיה היא לבחון את דרך ההתמודדות מול מצבים לא צפויים מעין אלו (מצבים של רעב, עייפות, ייאוש), ועל היכולת להכיל מצבים כאלו גם כאשר אנו ממוקדים במסר שאנו מבקשים להעביר. בתום ההדמיה נשאל את מציג החזון איך הוא התמודד עם הקשיים. האם הם הפתיעו אותו? מה הקשה עליו בהתמודדות? מה הקל? לאחר הפניית השאלה למציג, נפתח את הדיון בשאלה אלו קשיים העלתה ההדמיה בהצגת חזון לכלל הקבוצה. ההדמיה המחישה את הקושי בהעברת מסר ובדיבור. לפעמים אנו "נעולים" על מסר או על מטרה, ואיננו פנויים לראות את מי שעומד מולנו: מצוקות, השקפות עולם, צרכים ועוד. הצגת חזון כאשר האדם שמולנו עייף, רעב או נמצא במצוקה עלולה להיות מנותקת ותלושה מהמקום שהוא נמצא בו. לעתים, ככל שאנו "נעולים" על המסר שאנו רוצים להעביר כך אנו מתקשים לקלוט את מי שעומד מולנו. ההדמיה מעלה התלבטויות לגבי האופן שבו מבטאים את המסר בעזרת הדיבור. האם על מנת להעביר את המסר עלי להתעקש ולהמשיך לשאת דברים או שעלי להקשיב למי שעומד מולי, גם במחיר של ויתור על העברת המסר שלי? (אולי יש דרך ביניים, שבה אפשר להעביר את המסר בלי להיות אטום למה שמטריד את הזולת?)

לימוד בחברותא

הלימוד יעסוק בדיבור. לדיבור חשיבות מיוחדת במסורת היהודית. פרשת בראשית מתארת את בריאת העולם באומר. המדרש מספר לנו כי בריאת העולם לא נעשתה בעמל וביגיעה אלא בדבר (בראשית רבה, פרק ג'). אנו למדים על כוחו של הדיבור או הדיאלוג ביצירה ובשינוי גם מתאוריות לשינוי חברתי, למשל זו של פאולו פריירה, מחנך יליד ברזיל הנחשב כיום לאחד הפדגוגים החשובים בעולם. פאולו פריירה עסק כל חייו בחיזוק ובהעצמה של אוכלוסיות מוחלשות כגון: איכרים עניים, נוער רחוב, מיעוטים, אנאלפביתים. פריירה התמקד בעבודתו ביצירת דיאלוג בין מורים ותלמידים הפועלים יחד לשינוי המציאות. פריירה רואה בדיבור כלי מרכזי לשינוי חברתי. בספרו **פדגוגיה של מדוכאים** הוא כותב כי "הקיום האנושי אינו יכול להיעשות בשתיקה ואינו יכול להיזון ממילים מזויפות, אלא רק ממילות אמת שבעזרתן משנים בני האדם את העולם" (עמוד 78).

אנו נחקור את השימוש בדיבור ככלי לשינוי דרך דמותו של משה. משה זכה לתארים רבים: גדול הנביאים, מחוקק, מנהיג דתי שקיבל את התורה והעבירה לבני ישראל ועוד. אך משה מופיע בעיקר כמנהיג וגואל של עם ישראל, שהוביל את שחרורם ממצרים עד לפתחה של ארץ ישראל. על כן משה מופיע בספרות חז"ל תכופות כ"משה רבנו". משה ידוע בתכונות רבות, ביניהן: ענו, גיבור, חכם, תכונה נוספת שאנו מגלים במשה היא היותו כבד-פה. כאשר האל בוחר במשה לגאול את בני ישראל, משיב לו משה שקשה לו הדיבור ושאין הוא איש דברים. הלימוד היום יתמקד בניסיונות של משה לדבר עם בני ישראל. מתוך ניסיונות אלו נבחן מהם הקשיים בדיבור ועל השימוש בדיבור ככלי לשינוי. דף הלימוד כולל פרשנות של אור החיים, חיים בן משה עטר.

לימוד בחברותא: "לא איש דברים אנכי"

וַיְהִי בַּיָּמִים הֵהֵם, וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל-אַחֲיוֹ, וַיִּרְא, בְּסִבְלָתָם; וַיִּרְא אִישׁ מִצָּרִי, מִפֶּה אִישׁ-עִבְרִי מֵאַחֲיוֹ. וַיִּפֶן פָּה נֹכַח, וַיִּרְא פִּי אִין אִישׁ; וַיֵּךְ, אֶת-הַמִּצְרִי, וַיִּטְמְנֵהוּ, בַּחֹל. וַיֵּצֵא בַּיּוֹם הַשְּׁנִי, וַהֲנֵה שְׁנֵי-אֲנָשִׁים עִבְרִים נֹצִים; וַיֹּאמֶר, לְרִשָּׁע לָמָּה תִּפֶּה רֵעֶךָ. וַיֹּאמֶר מִי שְׂמֶךָ לְאִישׁ שָׂר וְשׁ פֶּט, עָלֵינוּ? הֲלִהְרַגְנִי אִתָּה אִמֶּר, כִּי אֲשֶׁר הִרְגִּית אֶת-הַמִּצְרִי; וַיִּירָא מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר, אֲכֹן נוֹדַע הַדָּבָר. (שמות, פרק ב, פסוקים יא-יד)

מי שמך לאיש - שבאותה שעה לא היה כי אם בן עשרים... ואמרו "מי שמך לאיש?" כיוון שאין אדם נקרא איש עד כ"ה שנים, כלומר עדיין לא הגעת לדרגת איש. ואחר כך אמר לו: "לא בנה של יוכבד אתה. דייך שקוראים לך בן בתיה".
(ילקוט שמעוני, פרשת שמות, רמז קסז)

ילקוט שמעוני - אוסף של אגדות, בדרך פירוש או דרשה, מלוקטות מתלמוד ומספרי מדרש קדמוניים, ומסודרות כסדר התנ"ך. נקרא "ילקוט שמעוני", על שם מחברו, ר' שמעון אשכנזימפראנקפורט "ראש הדרשנים".

וְאַחַר, בָּאוּ מִשֵּׁה וְאַהֲרֹן, וַיֹּאמְרוּ, אֶל-פְּרַעֲהוֹ: כֹּה-אָמַר ה' אֵל הַיִּשְׂרָאֵל,
שְׁלַח אֶת-עַמִּי, וַיַּחֲגֹּו לִי בַמִּדְבָּר... וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם, מְלֶכְךָ מִצְרַיִם, לָמָּה מִשֵּׁה
וְאַהֲרֹן, תִּפְרִיעוּ אֶת-הָעַם מִמִּעֲשָׂיו; לָכוּ, לְסָבֵל תִּיכֶם... וַיִּצְוּ פְּרַעֲהוֹ, בַּיּוֹם
הַהוּא, אֶת-הַנְּגִשִׁים בָּעַם, וְאֶת-שׁוֹטְרֵי לְאֹמֶר. לֹא תִּאֲסָפוּן לְתֵת תְּבוֹן לָעַם,
לְלֵב יִן הַלְּבָנִים--כִּתְמוֹל שְׁלֹשׁ: הֵם, יִלְכוּ, וְקִשְׁשׁוּ לָהֶם, תְּבוֹן... תִּכְבֵּד
הָעֵבֶד זֶה עַל-הָאֲנָשִׁים, וַיַּעֲשׂוּ-בָהּ; וְאֶל-יִשְׁעוֹ, בְּדַבְּרֵי-שִׁקָּר... וַיִּכּוּ, שׁוֹטְרֵי בְנֵי
יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר-שָׁמוּ עֲלֵהֶם, נִגְשֵׁי פְרַעֲהוֹ לְאֹמֶר: מִדּוּעַ לֹא כָלִיתֶם חֲקֻכֶם
לְלֵב יִן, כִּתְמוֹל שְׁלֹשׁ--גַּם-תְּמוֹל, גַּם-הַיּוֹם... יִבְאוּ, שׁוֹטְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל,
וַיִּצְעֲקוּ אֶל-פְּרַעֲהוֹ, לְאֹמֶר: לָמָּה תַעֲשֶׂה כֹה, לְעַבְדֶיךָ. תְּבוֹן, אִיזוֹ נְתוֹן לְעַבְדֶיךָ,
וּלְבָנִים אֲמָרִים לְנוֹ, עֲשׂוּ; וְהִנֵּה עַבְדֶיךָ מִכִּים, וְחִטָּאת עִמָּךְ. וַיֹּאמֶר נִרְפִים
אַתָּם, נִרְפִים; עַל-כֵּן אַתָּם אֲמָרִים, נִלְכָה נִזְבַּחַה לָהּ! וְעַתָּה לָכוּ עֲבָדוּ, וְתָבוֹן
לֹא-יִנָּתוּן לָכֶם; וְתִכּוֹן לְבָנִים, תִּתְנוּ... יִפְגְּעוּ אֶת-מִשֵּׁה וְאֶת-אַהֲרֹן, וַיִּצְבִּים
לְקִרְאתָם, בְּצִאתָם, מֵאֵת פְּרַעֲהוֹ. וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם, יִרְאֵה עֲלֵיכֶם וַיִּשְׁפֹּט:
אֲשֶׁר הִבְאִשְׁתֶּם אֶת-רִיחֲנוֹ, בְּעֵינֵי פְרַעֲהוֹ וּבְעֵינֵי עַבְדָּיו, לְתֵת-חֶרֶב בְּיָדְכֶם,
לְהַרְגֵנוּ. וַיִּשָּׁב מִשֵּׁה אֶל-ה', וַיֹּאמֶר: אֲדֹנָי, לָמָּה הִרַעְתָּה לָעַם הַזֶּה--לָמָּה
זֶה, שְׁלַחְתָּנִי. וּמֵאֵז בְּאֵתִי אֶל-פְּרַעֲהוֹ, לְדַבֵּר בְּשִׁמְךָ, הִרַעְתָּ, לָעַם הַזֶּה; וְהִצַּל
לֹא-הִצַּלְתָּ, אֶת-עַמָּךְ. וַיֹּאמֶר ה', אֶל-מִשֵּׁה, עַתָּה תִרְאֶה, אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה
לְפְרַעֲהוֹ: כִּי בְיַד חֲזָקָה, יִשְׁלַחְתֶּם, וּבְיַד חֲזָקָה, יִגְרָשֶׁם מֵאֶרְצוֹ... לָכוֹן אָמַר לְבָנֵי
יִשְׂרָאֵל, אֲנִי ה', וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סָבֵל תִּמְצָרִים, וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם
מֵעַבְדֹתָם; וְגֵאלְתִּי אֶתְכֶם בְּזָרוּעַ נְטוּיָה, וּבְשִׁפְטִים גְּדֹלִים. וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם לִי
לָעַם, וְהִיִּיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים; וַיִּדְעֻתְּם, כִּי אֲנִי ה' אֵל הַיִּכְּם, הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם,
מִתַּחַת סָבֵלוֹת מִצְרַיִם. וְהִבְאֵתִי אֶתְכֶם, אֶל-הָאֶרֶץ, אֲשֶׁר נִשְׁאַתִּי אֶת-יְדֵי, לְתֵת
אֶתְהָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב; וְנָתַתִּי אֶתְהָ לָכֶם מוֹרָשָׁה, אֲנִי ה'. וַיִּדְבֹּר
מִשֵּׁה כֵּן, אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל; וְלֹא שָׁמְעוּ, אֶל-מִשֵּׁה, מִקֶּצֶר רוּחַ, וּמֵעַבְדֵי זֶה
קִשְׁשָׁה. (שְׁמוֹת, פָּרָק ה', פְּסוּק א'; פָּרָק ו', פְּסוּק ט)

מקוצר רוח - אולי כי לצד שלא היו בני ישראל בני תורה לא שמעו, ולזה
יקרא קוצר רוח כי התורה מרחבת ליבו של אדם. ומעבודה קשה-טעם אומרו
ומעבודה, זה יגיד כי מלבד צער העבודה עוד היה להם קוצר רוח. והטעם,
בראותם כמה כבדה עליהם המלאכה קצרה נפשם, מלבד צער העבודה.
(אור החיים לרבי חיים בן משה בן עטר, פרשת שמות, פרק ו', פסוק ט)

רבי חיים בן משה עטר - נולד בשנת תנ"ו במרוקו בעיר סאלי לחוף האוקיינוס. רבו הראשון היה סבו שעל שמו הוא נקרא. בשנת תצ"ב נפס ספרו **הפּיץ ה'**. מחמת מצוקת הרדיפות עבר לעיר מקנס ומשם לפאס. בשנת תצ"ח היה רעב כבד במרוקו והרב עבר לכירה דאז טיטואן ומשם לאיטליה דרך אלג'יר, שם הדפיס את ספרו **אור החיים ופרי תואר**. בחודש אב תק"א עלה עם 30 מתלמידיו ובני ביתם לארץ ישראל דרך אלכסנדריה, והם התיישבו בעכו. משם ערך "זיירות" - עליות לקברי קדושים בגליל והגיע גם לטבריה. ר' חיים בן עטר ותלמידיו עברו מעכו לפקיעין, ובסוף שנת תק"ב עברו לירושלים שם הקים שתי ישיבות, אחת לתורת הנגלה ואחת לנסתר. ר' חיים בן עטר נפטר במוצאי שבת ט"ו בתמוז שנת תק"ג והוא בן 47 שנה בלבד, פחות משנה לאחר עלייתו לירושלים. ר' חיים בן עטר עסק בצורכי ציבור ופרנסת תלמידי חכמים עוד בהיותו בחו"ל, תרם להרחבת היישוב היהודי בארץ במאה ה-18. כמו כן פעל נגד הקראים בירושלים. תלמידו המפורסם היה החיד"א - ר' חיים יוסף דוד אזולאי(מתוך: ויקיפדיה-האנציקלופדיה החופשית)

מתי מנסה משה לדבר אל בני ישראל? כיצד בני ישראל נענים לניסיונות אלו?

האם ניסיונות אלו נתפסים כלגיטימיים?

מתי משה פועל בלי לדבר? מהי תגובתם של בני ישראל?

האם ניסיונות הדיבור משרתים את משה ומטרותיו?

המקור הראשון מתאר ניסיון ראשון של משה לפנות בדברים אל איש עברי. המקור הראשון מספר לנו את קורות משה קודם להתערבות שלו בין העברים הנצים. משה יוצא מארמון פרעה, רואה בסבלותם של בני ישראל והורג איש מצרי שמכה איש עברי מאחיו. משה פועל אינטואיטיבית, מתוך תחושת הזדהות ואהדה לבני ישראל. הפעולה הראשונה שלו היא התערבות בכוח הזרוע ולא בדיבור. בניגוד לכך, בהתערבות בין שני עברים נצים הוא בוחר לפנות בדברים אל האיש המכה. אופן פנייתו לאיש המכה, "למה תכה רעך?" מעיד על ציפיית משה ליחסים של אמפתיה ורעות בין בני ישראל. אולם, הדיבור של משה אל האיש המכה נענה בתגובה "מי שמך". התגובה מערערת על הלגיטימיות של משה להתערב בענייני בני ישראל. המדרש מספר לנו שהערעור על הלגיטימיות של משה נעשה בשתי רמות. רמה אחת היא היכולת האישית של משה. האיש טוען נגדו כי הוא צעיר מכדי להתיימר להיות איש שר ושופט. רמה שנייה היא ערעור על הזהות של משה. משה מכיר בבני ישראל כאחיו, ועל כן נחלץ לעזרתם בלי לבחון האם ההתערבות שלו היא לגיטימית. אולם האיש המכה דוחה את ההזדהות של משה כעברי, בנה של יוכבד וטוען נגדו שדי לו להיות בן בתיה, בתו של פרעה. משה מסומן כ"אאוטסיידר", כזר. האיש המכה דוחה את פנייתו של משה גם כיוון שהוא תופס אותו כגורם מאיים וכחני, לאחר שהרג את המצרי. על אף שמשה פונה בדברים לאיש העברי, הוא נתפס כטיפוס כוחני כיוון שהרג את המצרי.

לכאורה ניסיון הדיבור הראשון של משה נוחל כישלון. לא זו בלבד שהוא אינו יוצר קשר עם האיש העברי, משה מתערער ונדרש לשאלות של לגיטימציה וזהות אישית שהוא לא נדרש אליהן קודם לכן. ההיחלצות שלו לעזרת האיש המכה וההתערבות שלו בין העברים הנצים היו אינטואיטיביות. הוא הכיר בבני ישראל כאחיו מבלי לערער או להטיל ספק בכך. אולם השאלה "מי שמך?" מערערת על הנחות המוצא.

המקור השלישי מתאר את פנייתו של משה לבני ישראל אחרי שפרעה הכביד עליהם את עול העבודה. גם כאן מובא הרקע שקדם לניסיון הדיבור. משה ואהרון פונים לפרעה בבקשה לשלוח את בני ישראל למדבר, אך פרעה מסרב ומכביד בתגובה את נטל העבודה על בני ישראל. שוטרי בני ישראל ניגשים לפרעה ומבקשים לבטל את הגזרה, אך פנייתם נדחת. בתגובה, הם מאשימים את משה ואהרון במצבם. העובדה שמשה ואהרון פנו לפרעה לבדם (ניתן לציין ללומדים שזאת על אף שבמעמד הסנה הבוער הקב"ה מצווה על משה שילך יחד עם זקני ישראל לפרעה) וגרמו להרעה במצבם של בני ישראל חוללה משבר אמון בינם לבין שוטרי בני ישראל. עם זאת, כאשר פונה משה לבני ישראל בדברים לא מתעוררת שאלת האמון או שאלת הלגיטימציה. הכתוב מציין כי בני ישראל לא שמעו אל משה "מקוצר רוח ומעבודה קשה". בני ישראל כלל אינם נענים למשה, אף לא בהאשמה או בכעס, אלא שקועים בשעבוד שלהם ואינם פנויים מנטלית להקשיב לדברי משה.

במצב עניינים זה עולה השאלה האם הפנייה בדברים היא אפקטיבית ויכולה לשרת את מטרותיו של משה. אם הציבור אליו פונה משה כלל אינו פנוי לשמוע את דבריו, ייתכן כי דיבור אינו הכלי הנכון לפעולה. ייתכן כי במצב זה נדרשים אמצעים אחרים: ניסיון לפעול להקלת הנטל על בני ישראל שתאפשר להם להיחלץ מקוצר הרוח. פירוש אור החיים מאיר היבט אחר בהקשר זה. בני ישראל לא הוכרעו רק על ידי צער העבודה לבדו, אלא גם בשל העומס הנפשי. ייתכן כי מה שדרוש הוא לפנות לבני ישראל בדברים, אך לא בדברים של שינוי חברתי אלא בדברי תורה שנועדו להרחבת דעת. ייתכן כי הצעד הנכון היה "לשים בצד" את חזון השינוי ולפנות לבני ישראל מהמקום שבו הם נמצאים. גם לאור פרשנות זו עולה השאלה האם הדיבור הוא כלי המשרת את משה ומטרותיו. על מנת שהדיבור ישפיע, על משה לדחוק הצדה את המטרות שבשמן הוא פועל ולהתפנות להכלה ומתן מענה לצרכים של בני ישראל. הרצון להפיץ את החזון או המטרה שאני דבק בה מתנגש עם הצורך בהכלה ומתן מענה לצרכים קיימים של הקהילה.

אסיף

הלימוד בחן גורמים שונים שמקשים על הדיבור ואף חוסמים אותו. ניסיון הדיבור הראשון של משה נענה בתגובה "מי שמך" שמטילה ספק במשה. בשלב מאוחר יותר אנו מגלים שהשאלה הקשה שנשאל משה מוסיפה להדהד בו. במעמד הסנה הבוער, האל שולח את משה לפרעה לגאול את בני ישראל ממצרים, אך משה מסרב בטענה: "מי אנוכי כי אלך אל פרעה ואוציא את בני ישראל ממצרים?" (שמות פרק ג, פסוק יא). משה משלם מחיר על ניסיון הדיבור. משה שבתחילה פעל אינטואיטיבית להצלת בני ישראל, נרתע מלקחת על עצמו את השליחות שהאל מייעד לו. עם זאת, בסופו של דבר משה מקבל על עצמו את השליחות לכהן כמנהיגם של בני ישראל. יתר על כן, כאשר משה חוזר למצרים, הוא אינו נמצא עוד בעמדה של פנים-חוץ, נע בין ארמון פרעה לבני ישראל, אלא הוא מחויב לעם וקושר גורלו בגורלם. נראה כי הטלת הספק הובילה לחקירה פנימית שלבסוף נתנה משנה תוקף לאינטואיציה הראשונית של משה לקחת אחריות ולהיות מעורב. למראית עין הניסיון של משה לפנות בדברים לעברים הנצים נכשל, אך בדיעבד אנו מגלים כיצד חילופי הדברים השפיעו על משה עצמו ועל ההתבוננות הפנימית שנוצרה בעקבות הדיבור, שהובילה אותו לצמיחה אישית כמנהיג.

אבל גם לאחר התנסות זו אנו מתוודעים לקשיים של משה לפנות לבני ישראל בדברים, שכן הידברות דורשת יכולת הקשבה ולמידה. לעתים הדיבור כרוך במחיר של דחיקה הצדה של המטרות והרעיונות שאני פועל בשמם. ההתנגשות המובנית בין הצורך "לפנות מקום" ללמידה והכלה של מי שאני מדבר עמו ובין הצורך "לתפוס מקום" על מנת להנחיל רעיונות וחזון שאני מאמין ודבק בהם, מעלה קשיים והתלבטויות. אורך הרוח שדרוש ליצירת דיבור משמעותי עלול להתנגש עם התחושה ש"בוער לי" לפעול לשינוי, שהזכרנו בשיעורים הקודמים.

אני רוצה להמשיך עם הקו שאימצנו לנו בשיעורים על מנהיגות, ולהחזיר את הדיון אליכם ולהתנסויות האישיות שלכם בדיבור:

עם איזה קושי או דילמה שהעלינו בלימוד אתם מזדהים?
מתי הדיבור העלה בי שאלות קשות ואף ערער אותי?
מתי נקלעתי למצבים בהם הדיבור נחסם או נפתח?
מה גרם לחסימה או לחלופין מה אפשר את הפתיחה?

מטרת האסיף היא חיבור אישי של המשתתפים לסוגיות שהועלו בלימוד. המשתתפים יכולים להעלות חוויות אישיות של הצלחה או כישלון בדיבור. חוויות של כישלון בדיבור יכולות לעורר תחושות של תסכול ואכזבה. אפשר לדון בשאלה איפה לדעתם הדיבור נחסם, מה יכול לשחרר את החסימה ומהי הלמידה שלהם מניסיונות אלו. כדאי לשאול גם על חוויות של הצלחה - מה אפשר לדיבור להיות משמעותי, מה החוויה של הצלחה לימדה אותי וכיו"ב.

סיכום

המפגש עסק בפוטנציאל של הדיבור ככלי לשינוי חברתי ובגורמים שעלולים להקשות על הדיבור. דיבור דורש למידה ואורך רוח, מה שלעתים מתנגש עם תחושת הדחיפות והתסיסה שהעלינו בלימוד על הבירה הבווערת. הגישור על הפער אינו מובן מאליו. תהליך התעצבותו של משה כמנהיג מלווה בלמידה והכוונה של האל את משה איך לדבר אל בני ישראל גם בשעה שבה הבירה בווערת. דוגמה לכך ניתן למצוא בפרשת מי המריבה (פרשת חוקת, במדבר פרק כ, פסוקים ט-יג). אחרי מות מרים, נסתמה הבאר ממנה נבעו מים, ובני ישראל מתלוננים בפני משה. הקב"ה מצווה על משה ואהרון לדבר אל הסלע ולהוציא ממנו מים. אך משה מכה בסלע ולא מדבר אליו. על מעשה זה נענשים משה ואהרון ואינם מורשים להיכנס אל הארץ. המהר"ל מבקש להסביר את מהות חטאם של משה ואהרון עליו נענשו. נקרא יחד את פרשנותו מתוך ספרו **גור אריה**, על פרשת חוקת:

השם יתברך היה רוצה שיקנו ישראל אמונה שלמה, ויראו כי הנמצאים נמשכים אחריו יתברך ודיבורו. ואל יהא [ספק] לך, כי הסלע היה מקבל הדיבור של השם יתברך בדרך נס, כמו שהאדם מקבל את דבר ה', כדכתיב "ודיברתם אל הסלע" (פסוק ח), כי נס היה, והיה הוא יתברך רוצה שיהיו כל הנמצאים נמשכים אחר דיבור השם יתברך לעשות רצונו מעצמם, לא על ידי הכרח, ובזה יעשו ישראל גם כן רצון השם יתברך מעצמם בשמחה. ולכך אמרו שידברו אל הסלע, כי כאשר יקיים מכוח דיבור, הנה העשייה היא מרצון ומשמחה, וזהו ענין האמונה. (ספר גור אריה למהר"ל, במדבר, פרק כ, פסוק יב)

רבי יהודה בן בצלאל - המהר"ל מפראג - רב ומחבר, הוגה דעות ופרשן; נולד בערך בשנת 1515 בפוזנא ומת בפראג באלול שס"ט (1609). המהר"ל היה איש אשכולות, בעל ידיעות יוצאות דופן בתלמוד, בקבלה, בפילוסופיה ובמדעים של תקופתו. כמו כן היה מנהיג רוחני-פוליטי של הקהילה. המהר"ל חיבר ספרים רבים ביניהם **גור אריה**, ביאור פירוש רש"י על התורה, **נתיבות עולם** על מאפייני המידות הטובות ועוד. (מתוך: אתר "דעת").

חטאם של משה ואהרון היה בהיעדר האמונה שהעשייה יכולה להתבצע מתוך רצון ומתוך שכנוע ולא בכפייה. הדיבור אל הסלע הוא פעולה חינוכית, שנועדה להתוות את דרך הפעולה הנכונה - דיבור ושכנוע ולא הכרח.

מנהיגות ודיבור: לימוד בחברותא - "לא איש דברים אנכי"

וַיְהִי בַיָּמִים הֵהֵם, וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל-אֶחָיו, וַיֵּרָא, בְּסִבְלָתָם; וַיֵּרָא אִישׁ מִצָּרִי, מִפֶּה אִישׁ-עֵבְרִי מֵאֶחָיו. וַיִּפֶן כֹּה וְכֹה, וַיֵּרָא פִי אִין אִישׁ; וַיֵּךְ, אֶת-הַמִּצְרִי, וַיִּטְמְנֵהוּ, בַּחֹל. וַיֵּצֵא בַיּוֹם הַשֵּׁנִי, וַהֲנִה שְׁנֵי-אֲנָשִׁים עֵבְרִים נְצִים; וַיֵּ אָמַר, לְרָשָׁע לָמָּה תִּפֶּה רַעְךָ. וַיֵּ אָמַר מִי שְׂמֶךְ לְאִישׁ שָׂר וְשׁ פֶּט, עֲלִינוּ? הֲלִהְרַגְנִי אַתָּה אָמַר, כִּי אָמַרְתָּ הַרְגֵת אֶת-הַמִּצְרִי; וַיֵּרָא מֹשֶׁה וַיֵּ אָמַר, אֲכֹן נֹדַע הַדָּבָר. (שמות, פרק ב, פסוקים יא-יד)

מי שמך לאיש - שבאותה שעה לא היה כי אם בן עשרים... ואמרו "מי שמך לאיש?" כיוון שאין אדם נקרא איש עד כ"ה שנים, כלומר עדיין לא הגעת לדרגת איש. ואחר כך אמר לו: "לא בנה של יוכבד אתה. דייך שקוראים לך בן בתיה".
(ילקוט שמעוני, פרשת שמות, רמז קסז)

ילקוט שמעוני - אוסף של אגדות, בדרך פירושו או דרשה, מלוקטות מתלמוד ומספרי מדרש קדמוניים, ומסודרות כסדר התנ"ך. נקרא "ילקוט שמעוני", על שם מחברו, ר' שמעון אשכנזי מפראנקפורט "ראש הדרשנים".

ואחר, באו מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, וַיֵּ אָמַרוּ, אֶל-פְּרַעֲהוֹ: כֹּה-אָמַר ה' אֵל הַיִּשְׂרָאֵל, שְׁלַח אֶת-עַמִּי, וַיַּחֲגֹּו לִי בַמִּדְבָּר... וַיֵּ אָמַר אֲלֵהֶם, מִלֶּךְ מִצְרַיִם, לָמָּה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, תִּפְרִיעוּ אֶת-הָעָם מִמִּעֲשָׂיו; לָכוּ, לְסִבְלֵ תִיכֶם... וַיֵּצֵאוּ פְרַעֲהוֹ, בַיּוֹם הַהוּא, אֶת-הַנְּגִשִׁים בָּעָם, וְאֶת-שׂוֹטְרֵי לְאֹמְרֵי. לֹא תִ אֲסַפּוּן לְתַת תְּבוֹן לָעָם, לְלֵב הַיִּשְׂרָאֵלִים--כִּתְמוֹל שְׁלֹשׁ יָמִים: הֵם, יִלְכוּ, וְקִשְׁשׁוּ לָהֶם, תְּבוֹן... תִּכְבֹּד הָעַבְדָּה עַל-הָאֲנָשִׁים, וַיֵּעֲשׂוּ-בָהּ; וְאֶל-יִשְׂרָאֵל, בְּדַבְרֵי-שִׁקָּר... וַיִּכְפוּ, שׂוֹטְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר-שָׂמוּ עֲלֵהֶם, נְגִישֵׁי פְרַעֲהוֹ לְאֹמְרֵי: מַדּוּעַ לֹא כְלִיתֶם חֲקֵכֶם לְלֵב הַיִּשְׂרָאֵלִים--כִּתְמוֹל שְׁלֹשׁ יָמִים--גַּם-תְּמוֹל, גַּם-הַיּוֹם. יִבְאוּ, שׂוֹטְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיֵּצְעֲקוּ אֶל-פְּרַעֲהוֹ, לְאֹמְרֵי: לָמָּה תַעֲשֶׂה כֹה, לְעַבְדֶיךָ. תְּבוֹן, אִין וְתוֹן לְעַבְדֶיךָ, וְלִבְנֵי אֲמָרִים לְנוּ, עֲשׂוּ; וַהֲנִה עַבְדֶיךָ מְפִים, וְחֲטָאת עִמָּךְ. וַיֵּ אָמַר נְרָפִים אַתֶּם, נְרָפִים; עַל-כֵּן אַתֶּם אֲמָרִים, גִּלְכָה נִזְבַּחַה לָהּ! וְעַתָּה לָכוּ עַבְדוּ, וְתָבוֹן לֹא-יִנְתֶן לָכֶם; וְתָכוֹן לְבָנִים, תַתְּנוּ... יִפְגְּעוּ אֶת-מֹשֶׁה וְאֶת-אַהֲרֹן, בְּנִצְבֵים לְקִרְאָתָם, בְּצִאתָם, מֵאֵת פְּרַעֲהוֹ. וַיֵּ אָמַרוּ אֲלֵהֶם, יֵרָא ה' עֲלֵיכֶם וַיִּשְׁפֹּט: אֲשֶׁר הִבְאִשְׁתֶּם אֶת-רֵיחֲנוּ, בְּעֵינֵי פְרַעֲהוֹ וּבְעֵינֵי עַבְדָיו, לְתַת-חֲרָב בְּיָדְכֶם, לְהַרְגֵנוּ. וַיִּשָּׁב מֹשֶׁה אֶל-ה', וַיֵּ אָמַר: אֲדָנִי, לָמָּה הִרַעַתָּה לָעָם הַזֶּה--לָמָּה זֶה, שְׁלַחְתָּנִי. וּמֵאֵז בְּאֵתִי אֶל-פְּרַעֲהוֹ, לְדַבֵּר בְּשִׁמְךָ, הִרַעַתָּה לָעָם הַזֶּה; וַהֲצִל לֹא-הֲצִלְתָּ, אֶת-עַמָּךְ... לָכוּ אָמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל, אֲנִי ה', וַהֲוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלֵ מִצְרַיִם, וַהֲצִלְתִּי אֶתְכֶם מֵעַבְדֵיכֶם; וְגִאֲלְתִּי אֶתְכֶם בְּזֵרוּעַ נְטוּיָה, וּבְשִׁפְטִים גְּדִלִים. וְלִקְחֵתִי אֶתְכֶם לִי לְעָם, וְהִייתִי לָכֶם לֵאלֹהִים; וַיִּדְעֵתֶם, כִּי אֲנִי ה' אֵל הַיִּכְם, הַמוֹצִיא אֶתְכֶם, מִתַּחַת סִבְלוֹת מִצְרַיִם. וַהֲבֵאתִי אֶתְכֶם, אֶל-

הָאָרֶץ, אֲשֶׁר נָשְׂאתִי אֶת-יָדֵי, לְתֵת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב; וְנָתַתִּי
אֹתָהּ לָכֶם מִוְרָשָׁה, אֲנִי ה' . וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה בְּפִי יִשְׂרָאֵל; וְלֹא שָׁמְעוּ, אֶל-
מֹשֶׁה, מִקֹּצֵר רוּחַ, וּמֵעֵבֹדָה קָשָׁה. (שמות, פרק ה, פסוק א; פרק ו, פסוק
ט)

מקוצר רוח - אולי כי לצד שלא היו בני ישראל בני תורה לא שמעו, ולזה
יקרא קוצר רוח כי התורה מרחבת ליבו של אדם. ומעבודה קשה-טעם
אומרו ומעבודה, זה יגיד כי מלבד צער העבודה עוד היה להם קוצר רוח.
והטעם, בראותם כמה כבדה עליהם המלאכה קצרה נפשם, מלבד צער
העבודה.
(אור החיים לרבי חיים בן משה בן עטר, פרשת שמות, פרק ו, פסוק ט)

רבי חיים בן משה עטר - (1696, מרוקו - 1743, ירושלים), הידוע בכינוי "אור החיים הקדוש" פרשן מקרא,
מקובל ופוסק הלכה. מחבר פירוש המקרא "אור החיים".

מתי מנסה משה לדבר אל בני ישראל? כיצד בני ישראל נענים לניסיונות אלו?
האם ניסיונות אלו נתפסים כלגיטימיים?
מתי משה פועל בלי לדבר? מהי תגובתם של בני ישראל?
האם ניסיונות הדיבור משרתים את משה ומטרותיו?